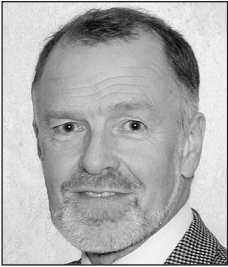

Tíðahvörf, tíðalok

Jóhann Heiðar
Jóhannsson
Netfang:
johannhj@landspitali.is

TÖLVUPÓSTUR BARST MEÐ FYRIRSPURN UM ÞÝÐINGU Á samsetningunni **early menopause**. Sérstakt heiti er ekki að finna í Íðorðasafni lækna, en enska orðið **menopause** er þýtt sem *tíðahvörf, tíðalok*. Meðal margra merkinga hvorugkynsnafnorðsins **hvarf**, ft. hvörf, eru *umskipti, skil, mörk, mót*. **Meno-** vísar í *tíðir, tíðablæðingar* og er dregið af gríska orðinu **mens** sem merkir mánuður. Enska nafnorðið **pause** merkir *hvíld, hlé, hik, töf* eða *bið* og er einnig komið úr grísku, **pausis** er *endalok, stöðvun*. Fræðiheitið **menopausis** er notað um endalok tíða hjá konum. Íslenska heitið **tíðalok** er því nákvæmara (gegnsærra) en **tíðahvörf**, sem fremur vísar í ótilgreind umskipti tíða en í endalok. **Early** kemur fyrir í ýmsum samsetningum í Íðorðasafninu og hefur þá ýmist verið notað *snemmkominn, snemmbær* eða *fyrirmáls-*.

Fyrirspyrjandi sagðist sjálfur hafa notað samsetninguna **ótímabær tíðahvörf**, en undirritaður stakk upp á heitinu **fyrirmálstíðalok** og hafði þá til hliðsjónar heitið *fyrirmálstíðir, menstruatio praecox*, tíðir sem byrja of snemma. Snemmkomin tíðalok, snemmbær tíðalok eða snemmtíðalok koma einnig til greina. Gaman væri nú að fá skoðanir annarra lækna.

Fjölsetra

Í 129. pistli (Lbl 2001;87:77) voru settar fram hugmyndir til þýðingar á þeirri tegund rannsóknasamstarfs sem fengið hefur heitið **multicenter study** á ensku. Stungið var upp á **fjölstofnanarannsókn** eða **-athugun** og beðið um fleiri tillögur. Jóhann M. Lenhardsson, lyfjafræðingur hjá Pharmaco, sendi tölvupóst og gat þess að til væri þýðingin **fjölsetra rannsókn**. Þetta er að sjálfsögðu lipurt heiti og góð viðbót við fyrri tillögur.

Íslensk orðabók Máls og menningar útskýrir hvorugkynsnafnorðið **setur** með tilvísunum: 1. *aðsetur*. 2. *sólsetur*. Íslenska orðsifjabókin er öllu ítarlegri þar sem vísað er í íslensku orðin *dvalarstaður, dvöl, vist, sólarlag, endalok*. Þá er einnig tilgreint að sama orð finnst í færeysku og geti merkt: *dvöl, aðsetursstaður, varphilla í bjargi, sæti, endalok, at-hvarf, skjól (fjarri byggð)*. Loks má finna nafnorðið **setr** í Lexicon poeticum og þar er það sagt merkja *sæti, heimili, bústaður*. Í Orðabók Háskólans eru til dæmi um þessa notkun frá miðri 16. öld. Heitið **setur** hefur á síðustu árum verið endurvakið til notkunar í samsetningunum **fræðasetur** og **menningarsetur**. Því fer vel á því að tala um **rannsóknasetur**.

Nebulator

Guðrún Baldursdóttir, lyfjafræðingur hjá Lyfjastofnun, var að fást við íslenska þýðingu á heiti áhalds eða

tækis sem **nebulator** nefnist. Undirritaður fann heitið ekki í læknisfræðiorðabókum sínum, en bækurnar birta allar skylt heiti sem virðist sömu merkingar: **nebulizer**. Tækinu er lýst þannig: *áhald til að breyta vökva í úða eða ský* (Wiley 1986), *áhald til að breyta lyfi í vökvaformi í afar fingerðar þokudropaagnir* (Stedman 1995) og *áhald til að mynda og dreifa vökvaúða* (Dorland 2000). Íðorðasafn lækna nefnir það **úðara** og birtir samheitin **atomizer, nebulizer** og **vaporizer**.

Uppflettingar leiddu í ljós að **nebula** er latneskt orð sem merkir *gufa, mistur, ský* eða *þoka*. Það er nú einkum notað um geimþoku eða stjörnuþoku. Löng hefð er fyrir því að vökvi sem dreifist í formi fingerðra dropa nefnist **úði**. Undirritaður sá því ekki ástæðu til breytinga og afgreiddi fyrirspurn Guðrúnar með stuðningi Íðorðasafnsins á eftirfarandi hátt: **nebulization** er *úðamyndun eða úðun*, **nebulizer** er *úðari*, **nebulizer emulsion** er *úðadropalausn* eða *úðafleyti*, **nebulizer solution** er *úðalausn* og **nebulizer suspension** er *úðasviflausn*.

Fyrstu viðbrögð Guðrúnar voru þau að **úði** væri þýðing á **spray**. Rétt er það, en lýsingin á **spray** í læknisfræðiorðabók Dorlands er þessi: *a liquid minutely divided or nebulized as by a jet of air or steam*. Þá hefur það gerst á enskunni að vökvinn sem notaður er til að mynda úðann, úðinn sjálfur og úðunaráhaldið hafa öll fengið stutta heitið **spray**. Þar mundi undirritaður vilja aðgreina ótvírætt með íslensku heitunum **úðunarfökvi, úði** og **úðari**. Fleiri heiti þarf að hafa tiltæk, svo sem **úðabrúsi, úðataeki, úðadæla, þrýstiúðari** og svo framvegis.

Aðstoð óskast

Hólfríður Gunnarsdóttir hjúkrunarfræðingur og Kristinn Tómasson, læknir hjá Vinnueftirliti ríkisins eru að fást við fyrirbærið **exposure**, það að verða fyrir ytri áhrifum, oftast skaðvænlegum. Íðorðasafn lækna gefur þrjár merkingar: 1. *afhjúpun*. 2. *berskjöldun*. 3. *geislastraumur*. Þrátt fyrir nokkuð grúsk og talsverða umhugsun er undirritaður ekki kominn með framþærilega tillögu.

Dægradvöl

Síðasta dægradvöl var sjúkdómslýsing í bundnu máli og spurt var um sjúkling og sjúkdómsgreiningu. Í bókinni *Ljóð af tvennum toga*, sem kom út í Kópavogi 1987, lýsti skáldið *Böðvar Guðlaugsson* sjúkdómseinkennum sínum á fyrrgreindan hátt í ljóði sem hann nefndi *Haustkvefið*.

Dægradvöl X

„Stundum lá ég í báli, svo ég tók andköst, svo mér fannst ekki betur en logi og báleldur léki um allan líkamann og sérdeilis brjóstið, og blossinn fannst mér fram af fingrunum líða, ... Stundum lá ég í nístingskulda. ... Stundum leið sá kuldinn frá fótunum upp eftir líkamanum, svo sem þegar skýfar líður á lofti með vexti og slotum.“